

hvarmed de förstå att taga vara på äfven de minsta medgifvanden och lägga strå till strå för denna framtids betryggande.

J. V. S.

10 INHEMSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 4, april 1861

I. BIDRAG TILL FINLANDS NATURKÄNNEDOM ETNOGRAFI OCH STATISTIK. H. 6.

10

II. BIDRAG TILL KÄNNEDOM AF FINLANDS NATUR OCH FOLK. H. 4.

Så förtjenstfullt än utgifvandet af dessa Bidrag är, må det vara tillåtet anmärka, att indelningen i två serier just icke synes hafva något skäl för sig. Man skulle tro, att »kännedomen om Finlands natur» icke kan hafva några andra gränser än »Finlands naturkännedom»; och om »kännedomen om Finlands folk» också innefattar något mera, än »Finlands etnografi och statistik», synas dock de senare titlarne fullständigt få rum under den förra. Saken är en småsak. Men man önskade gerna, att kunna samla allt detta tillsammanhörande under en titel och i samma verk.

20

N:o I. innehåller »Öfversigt af Finlands hittills kända Orthopterer jemte korrta beskrifningar» af Edvard Hisinger och »Finlands tvåvingade Insekter (Diptera) förtecknade och i korrtighet beskrifne» af E. J. Bonsdorff.

Den förra afhandlingen är ämnad till en lärobok öfver insekter af den ifrågavarande ordningen, Orthoptera. Den har med sina likar det gemensama, att den olärde kan genomläsa den från början till slut utan att säkert veta, om här handlas om fisk eller fogel, som det heter, ehuru han visst misstänker, att fråga måste vara om något slags flygande kräk, emedan det har fyra vingar, »de främre – läderartade», »de bakre – solfjäderlikt hoplagde under hvilan» – kräkets nemligen, icke läsarens hvila. Vi böra dock tillägga, att aldräförsta ordet är: »Insekter – med ofullständig förvandling» – och att man med aktgifvande härpå kommer ur bryderiet. Ger man vidare akt derpå, att dessa kräk sägas hafva »springben» och »hoppben», så kan man väl i hast tänka på lopporna, men ihågkommande de der fyra vingarne småningom komma till en dunkel aning derom, att här handlas om *Gräshopporna* och deras gelikar. Men detta Svenska namn finnes här icke nämnt, än mindre ett enda Finskt.

30

40

Vårt skämt är just icke utan allvar. Vetenskaps societeten har sina akter för den lärda världen. Bidrag till kännedomen om Finland borde i vår tanke vara sådana, att de så mycket som möjligt skulle lända äfven den olärda allmänheten till någon båtnad. Det är visst troligt, att det olärda hemspråket icke har namn för de skilda arterna; men det vore redan en nyttig anvisning, om sådana skulle finnas ens för familjerna eller släktena.

I förteckningen öfver de tvåvingade insekterna röjes än mera sagde afsaknad. *Diptera*, eller tvåvingade insekter: d. v. s. brömsar, flugor, harkrank, mygg, knott m. m. Här finnes väl mycket, som för den olärda måste blifva likgiltigt, såsom när ett kräk beskrives, hvilket tillhör: Brachycera. 1:a Ordningen, 12:e Familjen, 1:a Afdelningen, släkten Dolichopus och dess 1:a hufvudafdelnings, 1:a afdelnings, 1:a underafdelnings, 1:a flocks, 1:a underflocks, 1:a kohorts, 1:a underkohorts 1:a pluton – och man inbjudes att uppsöka samma viktiga

50

jordinvånarens osvikliga pass-signalement under kännetecknen på alla dessa indelningar. Men ett och annat vore dock för hvar man af intresse, såsom att känna namn och nummer på helst den vanliga flugan och något om dess hedervärda släktskap och familjeförbindelser. Intresset af deras närmare betraktande och jämförande har Förf. lättat genom uppräknande af deras kropps karakteristiska delar och afbildning af en vinge med namn på dess nerver.

De resp. Författarna står det fritt, att icke anse här yttrade anspråk på sin plats. Det skulle icke vara det, om skrifterna vore för sig utgifna såsom läroböcker. Men, såsom redan nämndt, det vore på det högsta önskligt, att den kunskap om eget land, som i dessa bidrag nedlägges, kunde iklädas en så populär form som möjligt. För vår del gå vi så långt, att det t. ex. skulle utgöra en förtjänst för ändamålet om författare till sådana skrifter i Bidragen som dessa ville i en inledning korrt framställa djurens utvecklingshistoria, deras lif såsom larfver och puppor m. m. med hänvisning till de allmännast förekommande arterna. Sådant kan väl af den, som egnar sig åt vetenskapligt studium, lätt inhämtas ur talrika utländska läroböcker. Men det har intresse för hvar man, och tillfälle att derom något lära finnes icke inom den inhemska litteraturen.

Författarnas stora förtjänst, att hafva egnat sin flit åt dessa delar af eget lands naturalhistorie, erkänna vi lika lifligt, som hvarje landsman måste göra det. Beskrifningen på Orthoptererna är, enligt hvad företalet ger vid handen, gjord af Författaren. Arternas antal i denna Ordning är också jämförelsevis litet. Deremot uppräknas af de tvåvingade Insekterna här 500 arter såsom tillhörande Finland; och den möda deras examinerande och bestämmande gifvit, är icke ringa. Förf. har haft att tillgå ett antal äfven af andra gjorda samlingar. Beskrifningen är lånad ur den berömda Svenska insektologen Zetterstedt's verk »Diptera Scandinaviæ».

N:o II. upptages af »Bidrag till en historia om Gymnasii Boktryckeriet i Wiborg», af Fredr. Vilh. Pipping, och »Historiska Bidrag till Finlands Calendariografi, Andra Stycket», af samma författare.

I den förra afhandlingen ingå, utom data till det första boktryckeriets i Wiborg anläggning och öden (det inrättades af biskopen i Wiborg Bång 1689 och bibehöll sig till 1710) och förteckning på derstädes tryckta skrifter, särskilda af ämnet föranledda historiska undersökningar. Intressant är skildringen af ett krig inför majestätet mellan sagde Bång och biskopen i Åbo Gezelius d. y. Gezelii fader hade inrättat tryckeri i Åbo, der religiösa skrifter och skolböcker under en lång följd af år upplades. När nu det Wiborg'ska tryckeriet föll in i rörelsen, var sådant störande. De Gezelius'ska upplagorna af Finska böcker hade sitt språk och sina textvändningar. Biskop Bång uppträdde som reformator häri. Han lät trycka en kateches, som närmare följde Luthers ord, och hans Finska är, att döma af de anförda exemplen, uppenbarligen renare än Gezelii. Han kritiserade också i en särskild latinsk skrift de tidigare upplagorna. Sådant kunde Gezelius, sonen, icke fördraga. Han klagade hos Kongl. Majestät; och ehuru man der medgaf sig »fuller icke kunna så egenteligen veta – hvaruti denna ändringen besynnerl. består», varnades dock Bång strängeliga, emedan »alla *noviteter* och ändringar äro mäckt skadelige uti *Religions väsendet*». Det upplyses också af Förf., att Gezelii framställning icke är just så noggrann.

En annan episod bildar undersökningen om »figurstickarens» och stilgjutarens vid universitetet i Åbo Medelplans öden och företag. Han

blef första föreståndare för tryckeriet i Wiborg och dog 80 år gammal år 1737 i Pelkäne församling nära Tavastehus. Uppgiften härom har sitt särskilda intresse, emedan under stora ofreden, då tryckerierna voro förstörda, till bokbristens afhjelpande en högst märkvärdig Finsk ABC bok trycktes i Pelkäne med i träd skurna stilar. Ur den af Förf. lemnade utredning framgår det med all säkerhet, att denna sällsamma om tidens betryck och elände så sorgligt vittnande skrifs utgifvare varit samma Daniel Medelplan. Boken är tryckt 1719. Då han af Domkapitlet i Åbo begärde understöd för det vidtutseende företaget, svarades: att »man i önskeligare *conjuncturer* torde kunna skaffa honom någon belöning medelst frivilliga sammanskott». Sådant var den inhemska litteraturens skick för ett sekel tillbaka!

Den senare afhandlingen utgör fortsättning till ett 1858 af Förf. utgifvet »Första Stycke» i ämnet. Den innehåller först tillägg till, hvad i detta meddelas rörande Sigfrid Aron Forsius och de af honom utgifna almanackor. Men det egentliga föremålet för afhandlingen är en Henrik Mårtensson Chemnerus eller Kemner. Denne hittills obekante författare har från trycket utgifvit äfven 12 tabeller, framställande ett slags ständigt almanacka, och upptages derföre här. Hans öfriga litterära verksamhet framstår i en politisk stridskrift, en oration »De artium liberalium præstantia» samt minnestal och predikningar, bland hvilka äfven en »Klagho-Predican» öfver Gustaf Adolph's död. Denna är tryckt i Dorpat, der Kemner då var kyrkoherde, efter att förut hafva tjänstgjort i Nöteborg och såsom krigsprest i Lifland. För Finne räknas han, emedan han tidigare skref sig: »Wiburgo-Carelius» och, såsom Förf. sökt visa, hans fader, hvilken var prest vid Finska församlingen i Stockholm, varit född eller åtminstone tidigare bosatt i Wiborg.

Vi vilja icke på minsta vis förneka det litterärhistoriska intresset och gagnet af dessa och dylika undersökningar. Men att de särskildt skulle angå den Finska litteraturhistorien, det våga vi ställa i fråga. Det blir blott ett fåfångt spjernande mot udden, om Finland vill tillägna sig alla de män, som från landet härstamma, men hvilka lefvat och verkat i Sverge eller i andra Svenska besittningar. Med t. ex. de krigare, som tjänat vid Finska regementen i Sverges krig förhåller sig något annorlunda. Men vill man bland Finlands minnesvärde män räkna de författare, som lefvat, skrifvit och tryckt utom eget land och på Svenska språket, plockar man blott ut en bit ur Sverges litteraturhistoria, der dessa män och skrifter likaså finnas förtecknade, der arten af deras litterära verksamhet kan af sammanhanget begripas och förtjensten af densamma uppskattas. Äfven med dem, som i Finland lefvat, lärt och verkat blir, då deras namn skola samlas i en Finsk litteraturhistoria, tyvärr förhållandet till väsentlig del detsamma: att nemligen deras litterära verksamhet kommer att stå lösryckt ur sitt sammanhang med den Svenska litterära utvecklingen. Men detta förhållande är ett nödtvång. Sådanes arbeten tillhöra dock Finland's bokpress och hafva vanligen blott inom Finland haft sina läsare – eller, om de egt sådan utmärkelse, bland vetenskapsidkare i flera länder. Sannt är, att Kemner skref, förrän ett boktryckeri i Finland fanns. Men troligen född, åtminstone uppfödd i Sverge, har han kanske aldrig sett Finland. Vill man återbördä de i Finland lefvande författare, som nödgats trycka i Sverge, må det så vara, ehuru härvid måste ankomma på skrifternas art. Så är det gifvet, att de i Stockholm och Riga tryckta tidigaste skrifterna på *Finska språket* och deras författare (eller öfversättare) höra Finlands litteraturhistoria till, såsom de också i Svenska litteraturhistorien icke hafva någon plats.